

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

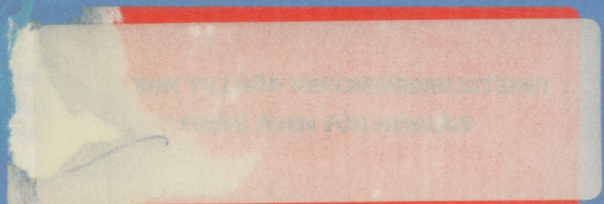
GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100172 4521

Samhällskunskap för tre- och fyraåriga linjer

Supplement 38

SKOLOVERSTYRELSEN 1978

Föreliggande supplement ersätter Lgy 70:II,
supplement 3- och 4-åriga linjer, s 305–319.

Läroplan
446a

styrelsen

1

Biblioteket i Mölndal

Tab

111

Lg 70 II

Läroplan för gymnasieskolan

SKOLÖVERSTYRELSEN

Liber UtbildningsFörlaget Stockholm

Supplement 38

Fastställt 1978-03-01

Dnr S 78:444

GÖTEBORGS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK
BIBLIOTEKET I MÖLNDAL

Samhällskunskap
för tre- och fyraåriga linjer

Liber UtbildningsFörlaget
162 89 STOCKHOLM

Separata exemplar
kan beställas genom
Liber distribution,
Läromedelsorder,
162 89 STOCKHOLM

Förord

Läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 70) består av en **allmän del** (del I), som är gemensam för samtliga linjer, samt av **supplement** (del II).

Den allmänna delen (del I) innehåller av Kungl Maj:t fastställda mål och riktlinjer, timplaner och kursplaner (mål och huvudmoment i enskilda ämnen) samt av SÖ utfärdade allmänna anvisningar för gymnasieskolans verksamhet.

Supplementdelen (del II) återger kursplaner (mål och huvudmoment) i förekommande fall årskursfördelningar samt ger allmänna riktlinjer för undervisningens bedrivande ("Anvisningar och kommentarer") i de olika ämnena.

Föreliggande supplement ersätter Lgy 70:II, supplement 3- och 4-åriga linjer, ss 305–319.

SÖ avser att efterhand revidera och komplettera supplementdelarna med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning. SÖ är därför angelägen om att sådana erfarenheter på lämpligt sätt meddelas SÖ.

Stockholm den 1 mars 1978

Skolöverstyrelsen

© 1978 Skolöverstyrelsen och
Liber UtbildningsFörlaget

ISBN 91-40-70021-6 2 3 4 5 6 7 8 9 10

LiberTryck Stockholm 1982

INNEHÅLL

MÅL OCH HUVUDMOMENT ENLIGT LGY 70 4

FÖRSLAG TILL LÄROSTOFFETS UPPDEL- NING PÅ ÅRSKURSER

Årskurs 1 H, S, E, N och T 4

Årskurs 2 H, S och E 4

Årskurs 3 H, S och E 4

Årskurs 3 Ha, He, N och T 4

ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ ÄMNET 5

Mål för undervisningen 5

Några synpunkter på stoffet och läromedlen 5

Planering av undervisningen 5

Arbetsätt 6

Bedömning 6

ÅRSKURS 1 (H, S, E, N och T)

Allmänna synpunkter 7

Den demokratiska beslutsprocessen

Förslag till innehåll 7

Kommentar 7

Opinionsbildning

Förslag till innehåll 8

Kommentar 8

Arbetsmarknadsfrågor

Förslag till innehåll 9

Kommentar 9

Utbildningsfrågor

Förslag till innehåll 9

Kommentar 9

Befolknings- och försörjningsproblem

Förslag till innehåll 10

Kommentar 10

ÅRSKURS 2 (H, S och E)

Allmänna synpunkter 11

Näringsliv och resursfördelning

Förslag till innehåll 11

Kommentar 11

Ekonomisk utveckling - ekonomisk tillväxt

Förslag till innehåll 12

Kommentar 12

Internationell ekonomi och världshandel

Förslag till innehåll 13

Kommentar 13

Ekonomisk politik

Förslag till innehåll 13

Kommentar 13

ÅRSKURS 3 (H, S och E)

Allmänna synpunkter 14

Samhällsplanering

Förslag till innehåll 14

Kommentar 14

Statskick, politiskt liv, politiska åskådningar

Förslag till innehåll 15

Kommentar 15

Internationell politik

Förslag till innehåll 15

Kommentar 15

Aktuella samhällsfrågor 16

Några exempel

Regionala översikter

Förslag till innehåll 16

Kommentar 16

ÅRSKURS 3 Ha/He, N och T

Allmänna synpunkter 17

Näringsliv, resursfördelning, ekonomisk politik och internationell ekonomi

Förslag till innehåll 17

Statskick, politiskt liv, politiska åskådningar och internationell politik

Förslag till innehåll 17

Samhällsplanering i Sverige

Förslag till innehåll 17

Aktuella samhällsfrågor

Kommentar till studiegången i årskurs 3
Ha/He, N och T 17

Mål och huvudmoment enligt Lgy 70

MÅL

Eleven skall genom undervisningen i samhällskunskap

skaffa sig kunskap om befolkning, bebyggelse, näringsliv, ekonomi samt sociala och politiska förhållanden i nutiden,

förvärva förståelse för samhällets funktion och förändring samt

på grundval av förvärvade kunskaper och färdigheter analysera och diskutera samhällsfrågor.

HUVUDMOMENT

- Befolkning, bebyggelse och näringsliv under skilda naturbetingelser samt med olika ekonomiska, politiska och sociala förhållanden
- Samhällsekonomi och ekonomisk politik
- Samhällsplanering
- Statsskick, politiskt liv, politiska åskådningar
- Opinionsbildning
- Internationell politik och ekonomi
- Aktuella samhällsfrågor

Förslag till lärostoffets uppdelning på årskurser

ÅRSKURS 1 (H, S, E, N och T)

- Den demokratiska beslutsprocessen
- Opinionsbildning
- Arbetsmarknadsfrågor
- Utbildningsfrågor
- Befolknings- och försörjningsproblem

ÅRSKURS 2 (H, S och E)

- Näringsliv och resursfördelning
- Ekonomisk utveckling – ekonomisk tillväxt
- Internationell ekonomi och världshandel
- Ekonomisk politik

ÅRSKURS 3 (H, S och E)

- Samhällsplanering
- Statsskick, politiskt liv, politiska åskådningar
- Internationell politik
- Aktuella samhällsfrågor
- Regionala översikter

Årskurs 3 Ha/He N och T

- Näringsliv, resursfördelning, ekonomisk politik och internationell ekonomi
- Statsskick, politiskt liv, politiska åskådningar och internationell politik
- Samhällsplanering i Sverige
- Aktuella samhällsfrågor

Allmänna synpunkter på ämnet

Mål för undervisningen

Eleven skall genom undervisningen i samhällskunskap skaffa sig kunskap om dagens och beredskap inför morgondagens svenska och internationella samhälle.

De kunskaper som eleven tidigare förvärvat – i grundskolan, genom egna praktiska erfarenheter och genom den information som massmedier ger – utgör grunden för gymnasieskolans vidgade och fördjupade samhällsundervisning.

Syftet är att utveckla elevernas förmåga att undersöka och förstå olika sammanhang och att analysera och bedöma information från skilda håll så att de stimuleras till ett aktivt samhällsengagemang.

Det är väsentligt att eleverna förvärvar kunskap om andra människors uppfattningar och värderingar liksom det är av vikt att de lär sig inse att samhället ständigt förändras och att utvecklingen går mot ett alltmer globalt beroende.

Några synpunkter på stoffet och läromedlen

Samhällskunskapen är ett integrerat ämne. Samhällslivet betraktas ur såväl ekonomisk, geografisk som politisk och sociologisk synvinkel. De olika komponenterna skall bilda delar i en helhet. En möjlighet att förverkliga detta synsätt är att låta studierna bli en arbetsprocess där problemdebatt och analys av sammanhang är det naturliga.

En koncentrisk behandling bidrar till integrationen av stoffet; till de problem som behandlas redan i kursens början återknyter man successivt i senare avsnitt, varvid nytt stoff och nya synpunkter tillförs. På så sätt kan termer, begrepp och problem inom ett område få en ändamålsenlig introduktion på ett tidigt stadium, vilket bidrar till att förbereda stoff som skall tas upp senare. Exempel på sådana områden är demokratibegreppet, opinionsbildningen, arbetsmarknadsfrågorna och organisationsväsendet som återkommer i flera årskurser.

Eftersom ämnet är omfattande kan problem uppstå när man skall ta ställning till vad som är centrala frågor. Det är således angeläget att göra realistiska avvägningar. En begränsning är nödvändig även av den orsaken, att aktualiteter fortlöpande måste beredas utrymme, inte bara i årskurs 3 under momentet Aktuella samhällsfrågor, vars egentliga innebörd är problemområden.

Den globala aspekten skall beaktas. För ämnet samhällskunskap betyder det att skeenden, även om de utmärks i problem av rent lokal karaktär, om möjligt bör få anknytning till det globalt generella. Enbart svepande översikter däremot ger i allmänhet ringa utrymme åt problemorientering och analys.

Det är väsentligt att ämnet fullgör sin del av gymnasieskolans syo-program. En väl integrerad syo-aspekt i stoffet ger möjlighet att motverka slentrianmässiga eller traditionella värderingar.

Utbudet av läromedel – tidningar, tidskrifter, ljud och bild, kartor, statistiskt material, fack- och debattböcker m m är som bekant mycket stort. Läroboken – i den mån lärare och elever anser att den är ett oundgängligt hjälpmedel – får inte inta en i det övriga utbudet dominerande ställning (se Lgy 70 I s 50).

Skolans bibliotek spelar för undervisningen i samtliga ämnen en central roll. I ämnet samhällskunskap, med dess stora behov av fortlöpande information från bl a tidningar och tidskrifter, är biblioteket en lika naturlig arbetsplats som klassrummet. Bibliotekets personal bör därför få ta del av arbetets uppläggning för att på bästa sätt kunna samverka med lärare och elever.

Eleverna hämtar också konkreta kunskaper i själva samhället, genom studier av t ex bostads- och arbetsmiljöer, vid besök och intervjuer i företag, hos organisationer och myndigheter, på institutioner etc. Till detta kommer de erfarenheter eleverna på sin fritid skaffar sig genom massmedier och genom yrkesarbete.

Undervisningen skall utmärkas av opartiskhet och saklighet. Detta betyder emellertid inte att sk partsinlagor skall undvikas. Denna typ av läromedel är oundgänglig om man vill spegla verkligheten. Det är således inte fråga om man använder det utan hur. En tidnings- eller tidskriftsartikel t ex används endast om tidnings/tidskriftens namn datum/nr finns angivet. Det är väsentligt att lärare och elever gemensamt diskuterar igenom syftet med och målgruppen för material av detta slag samt om möjligt försöker ta reda på författarens ideologiska hemvist. Allsidigt använt material ökar elevernas förmåga att formulera problem och att nyanserat analysera dem. Den demokratiska beslutsprocessen och opinionsbildningen i åk 1 lägger en grund för detta.

Under allt arbete i ämnet samhällskunskap måste strävan vara att söka förverkliga ett probleminriktat arbetssätt vilket bidrar till elevernas motivation och tränar deras analytiska förmåga, samtidigt som möjligheterna till konkretiseringar ökar. Att i första hand ge kunskap av deskriptiv art bör undvikas.

Planering av undervisningen

Studierna i ämnet börjar med att eleverna i respektive klasser tar del av läroplanens mål och huvudmoment samt förslag till årskursfördelning med kommentarer. Ämneskonferensens beslut och rekommendationer angående kursernas centrala innehåll och uppläggning delges också vid början av varje årskurs. Eleverna och läraren arbetar därefter tillsammans fram en preliminär årskursplanering. Samtidigt planläggs studiebesök, koncentrationsdagar, besök av utomstående samt eventuellt samarbete med övriga ämnen.

Varje större avsnitt inleds därefter med en diskussion om stoff, tid, samverkan, arbetssätt, redovisningsformer etc.

Det är också av vikt att syo-konsulenten blir införstådd med och får ge synpunkter på de syomoment som skall förekomma och deras tidsplanering.

Före läsårets sista ämneskonferens bör en utvärdering ske i klasserna av det gångna årets studier. Elevernas och lärarnas samlade erfarenheter diskuteras därefter i ämneskonferensen.

Arbetssätt

Ämnets karaktär bör skapa goda förutsättningar för en omväxlande undervisning och kan ge eleverna rika möjligheter att arbeta aktivt med probleminriktade uppgifter som utvecklar deras analytiska förmåga. Det direkta studiet av samhället och den rika tillgången på material bidrar härtill.

Genomgången av gemensamma avsnitt kan läggas upp på många sätt. Innehållet blir avgörande för vilket arbetssätt man väljer. Ibland kan lärarledda introduktioner och genomgångar vara lämpligast. Man kan också inleda med hjälp av expert eller bild- och ljudmaterial. Vissa delar kan bearbetas självständigt. Motivation kan skapas på många sätt, t ex genom anknytning till en aktuell händelse. Man bör försöka åstadkomma en stegring av svårighetsgraden och självständigheten i arbetet genom årskurserna.

Färdighetsträningen skall organiskt byggas in i alla former av uppgifter. Listan över färdigheter (se s 7) blir då en hjälp vid planeringen. Efter hand bör ett undersökande arbetssätt växa fram.

Studierna kan så småningom läggas upp som problemområden i vilka ämnets olika delar integreras och inslag från olika huvudmoment tas upp.

En probleminriktad undervisning innebär här arbete individuellt eller i små deltagarstyrda grupper. Lärare och elever identifierar, formulerar, avgränsar och analyserar problem. Eleverna övar sig i

- att finna metoder att lösa problem
- att planlägga och genomföra nödvändig informationssökning
- att bearbeta och sammanställa material
- att redovisa arbetet
- att kritiskt granska arbetsprocessen och resultatet.

I detta arbetssätt kan ingå undervisningsspel, rollspel och liknande där bl a beslutsprocessen upplevs och analyseras. Läsårets arbete kan inledas med ett diagnostiskt prov av elevernas färdigheter. Detta kan ge läraren ökad möjlighet att individualisera verksamheten i klassrummet och att dessutom få fram grupper, som kan arbeta tillsammans. Eftersom det mycket sällan är så att samma elever behöver lika mycket handledning inom samtliga färdigheter kommer grupperna ofta att ändra sammansättning.

Tiden för redovisning och diskussion bör vara väl tillmätt. De gemensamma baskunskaperna bildar grunden för de attityder och analyser som då kommer fram. På så sätt torde man lättare kunna undvika den lösa behandling av ämnet som "vad tycker du"-frågor lätt ger upphov till.

Redovisningsformerna kan vara av varierande slag. Grupparbetsredovisningen inför klassen kan ersättas av tvärgruppsredovisningar. Rollspel, dialoger, pannediskussioner, redogörelser med hjälp av utställningar, collage, väggtidningar, bilder – gärna tagna av eleverna – eller ljud(bild)serier är exempel på redovisningsformer. Guidning vid studiebesök är ytterligare en variant. Oavsett vilken redovisningsform man väljer är det av stor vikt att klassen aktiveras till frågor och diskussionsinlägg. Text på svarta tavlan, stordia eller stenciler i konkretiserande syfte kan verka stimulerande. Alla redovisningar, diskussioner etc avslutas med en sammanfattning.

Bedömning

Lärare och elever bör vid läsårets början utifrån mål och huvudmoment gemensamt diskutera utvärdering och betygsättning. Det är viktigt att eleverna blir medvetna om lärarens uppgift att göra en allsidig bedömning. Diskussionen kan t ex utmynna i ett iakttagelseschema. Ett sådant schema kan också vara en god hjälp vid elevanalysen. Detta kan då ligga till grund inte endast för bedömning av prestationer i samhällskunskap utan också bli till hjälp i elevvärden. Bedömning av eleverna bör ske kontinuerligt.

Det kan vara frestande att enbart ta hänsyn till minneskunskaper. Elevernas förmåga att söka kunskaper, att tolka, värdera och analysera måste väga tungt vid bedömningen liksom deras arbete under färdighetsträningen.

Såväl lärare som elever, anser att skriftliga förhör ger säkrare underlag för betygsättningen än muntliga. Detta beror emellertid helt på frågornas karaktär. Läraren bör sträva efter att variera förhörstyperna.

Muntliga förhör bör dock ha företräde. En varierad förhörsmetodik, t ex med analys av bilder, stordia och kartor kan göra förhören omväxlande.

Årskurs 1

H, S, E, N och T

Allmänna synpunkter

Samhällskunskapen tar upp demokratibegreppet i anslutning till inskolningsprogrammet. Elevernas medverkan i ämnets planering blir då naturlig och motivationen bör bli starkare om de får ta del av innehållet i läroplanen. Under diskussionerna om uppläggningsplanerna kan olika intresseriktningar komma fram och ofta får både lärare och elever kompromissa för att nå resultat. Under dessa planeringsdiskussioner får eleverna också tillfälle att framföra önskemål om arbetsformer och redovisningssätt liksom om bästa tidpunkt för större förhör. Genom att aktivt delta i planeringen får eleverna större ansvar för sina studier. Denna inledande planering måste följas av diskussioner före varje avsnitt.

Ett av skolans centrala mål är att eleverna skall lära sig arbeta självständigt. Det förutsätter god studieteknik men å andra sidan är det just genom självständigt arbete man lär sig denna teknik.

I årskurs 1 bör man så snabbt som möjligt diagnostisera elevernas färdigheter. Lärarna och eleverna diskuterar vilka färdigheter som skall uppnås under gymnasietiden och hur dessa skall tränas.

Det är lämpligt att samplanering sker mellan olika ämnen med avseende på färdighetsträningens innehåll och fördelning. Varje ämne bör för att undvika onödigt och för eleverna irriterande dubbelbehandling äta sig att lära ut vissa basfärdigheter, valda med tanke på ämnets speciella karaktär.

Eleverna behöver t ex kunna göra intervjuer. Svenskan lär ut tekniken och samhällskunskapen tränar. Det behövs gemensam planering om detta skall gå att genomföra. Lärarna måste informera varandra om den färdighetsträning de bedriver, så att man verkligen är på väg mot ett gemensamt mål. Grupptimmarna i årskurs 1 skall användas för färdighetsträning. Av vikt är att denna byggs in i arbetet med de olika avsnitten.

Nedan följer exempel på färdigheter som bör tränas genom användning i naturliga sammanhang – vid problemlösning, fallstudier och liknande. Listan ger exempel och avser inte att vara en studiegång:

att vänja sig vid termer och begrepp

att finna fakta i bibliotek samt genom intervjuer och miljöstudier

att använda och tolka olika typer av kartor

att tolka skisser, diagram och tabeller

att använda, tolka och bedöma bilder

att använda olika källor, t ex officiellt tryck

att utnyttja massmedier

att skilja på fakta och värderingar

att lära sig bedöma i vad mån åsikter i en framställning stöds av fakta

att utveckla förmågan att bearbeta problem genom analys av ett material och

att träna sig göra synteser.

Den demokratiska beslutsprocessen

Förslag till innehåll:

Demokratibegreppet

Demokratin som idé

● i skolan

● i hemmet

● på arbetsplatsen

Demokratin som politiskt system

● partier, intresseorganisationer och intressegrupper

● de politiska partierna och väljarna

● valsysteem, internationella jämförelser

Kommentar

När eleverna börjar gymnasieskolan kommer de till en ny skolmiljö. Det är brukligt med några dagars inskolning för att de snabbare skall bli hemmastadda, varvid bl a skolans olika funktionärer, elevföreningar etc får tillfälle att presentera sig. Även samarbetsorgan och samarbetsformer i den egna skolan belyses.

Samhällskunskapen får härigenom en konkret bakgrund till begreppet demokrati. Eleverna undersöker hur demokratin fungerar i skolan och på andra arbetsplatser samt diskuterar hur den bör fungera i hemmet. Därvid kommer de demokratiska spelreglerna att aktualiseras. Först efter denna konkreta behandling kan demokratibegreppet sättas in i ett större sammanhang. Man diskuterar demokrati utifrån frihet – jämlikhet – rättvisa. De kommunistiska staternas syn på demokratibegreppet belyses. Även u-landsproblemen i relation till demokratibegreppet kan tas upp. *Med tanke på att resonemanget återkommer i årskurs 3 är det viktigt att undervisningen här blir konkret.*

Med hänsyn till att rösträttsåldern är 18 år måste eleverna redan i början av gymnasiestudierna få kännedom om de svenska partierna. Om läraren drar upp de stora linjerna kan eleverna själ-

va studera några aktuella frågor och sedan jämföra partierna. De politiska ungdomsförbunden kan exempelvis informera om sitt arbete. Det kan också vara av intresse att i samband med en valrörelse studera partiernas agerande samt valrörelsens effekt på väljarna. Valdeltagande, stabilitet – rörlighet i valmanskåren, valet av parti, partiernas geografiska styrka och människornas relationer till ett politiskt parti kan vara viktiga fakta.

I samband med arbetet med partierna diskuteras kontakter mellan medborgarna och beslutsfattarna. Intresseorganisationer och intressegrupper kan komma in här. Arbetsmarknadsorganisationerna skall dock behandlas mera grundligt under Arbetsmarknadsfrågor. Deras betydelse som kontaktorgan med beslutsfattarna kan dock tas upp här.

Faktainhämtande är nödvändigt före en diskussion. Eleverna måste känna till det de diskuterar. Har de inte kunskaper är det lätt att debatten spårar ur vid bl a jämförelser mellan olika länder därför att "tyckare" dominerar.

Opinionsbildning

Förslag till innehåll:

Enkla kommunikationsmodeller

Massmedier

Nyhetens väg

Propaganda

Opinionsbildning i grupper och organisationer.

Kommentar

Helt objektiv är det omöjligt att vara. Vad det gäller är att träna eleverna att bedöma objektivitetsbegreppet och dess användbarhet och konsekvenser. Följande citat kan vara till ledning (Lgy 70 III Planeringssupplement Ekonomiska och samhällsorienterande ämnen s 186).

"Att träna eleverna att kritiskt tänka och bedöma är en långsiktig och komplicerad uppgift varvid objektivitetsproblemet blir en alltid aktuell frågeställning. Det kan vara lämpligare att ersätta begreppet objektivitet med allsidighet. Följande schema utgör en ytterligare precisering genom sina delkriterier och avser att visa vilka krav eleverna skall lära sig att ställa på en objektiv framställning.

En objektiv framställning skall vara saklig och opartisk, dvs ge en så riktig bild av förhållandena som möjligt. En saklig framställning måste bygga på sanna och relevanta uppgifter. Därmed menas verifierbara uppgifter och att dessa skall utsäga något som ger en typisk bild av situationen. Detta innebär också att man inte får utelämnat uppgifter som ytterligare skulle bidra till en bättre och mera nyanserad uppfattning.

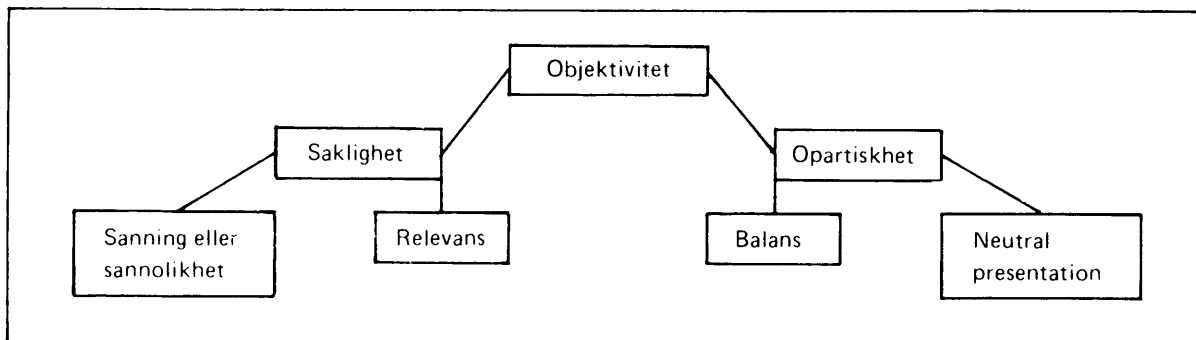
Framställningen skall så långt det är möjligt också vara opartisk och allsidig. Olika uppfattningar balanseras mot varandra, antingen så att de själva får komma till tals på lika villkor eller att lärarens presentation av dem sker på ett så neutralt sätt som möjligt. I sammanhanget kan det också vara lämpligt att diskutera vidare vad som konkret krävs för uppfyllandet av de skisserade kriterierna och vilka begränsade faktorer som spelar in, t ex hur man avgör om en uppgift är relevant eller ej i en given situation.

Eleverna bör successivt bli medvetna om att det finns olika sätt att angripa problemen och att det finns olika lösningar beroende på vilka grundvärderingar som man utgått från. Ur metodisk synpunkt är det skäl att klargöra innebörden av detta redan från början. Läroplanen anger, att ett allsidigt urval skall ske i samverkan med eleverna varvid urvalsprinciperna diskuteras och klargörs. Om lärare och elever gemensamt studerar läroplanens innehåll kan detta bidra till en mera ändamålsenlig uppläggning av studierna genom att ett sådant studium ger ökad insikt om målen.

En attityd som bör eftersträvas är tolerans för olik tänkande och en ökad beredskap att ta argument och eventuellt förändra inställning efter övervägande av den motsatta uppfattningen. Den kritiska färdigheten bör också ta sikte på förmågan att analysera de egna värderingarna, hur de är sammansatta och hur de bildas. En större förståelse för denna problematik hos eleverna kan underlätta studierna av de kontroversiella frågorna i samhället."

Metodiskt kan den kritiska färdigheten tränas genom att man använder sig av t ex Lasswells paradigm:

Vem
säger vad
i vilken kanal
till vem
med vilken effekt
Och med tilläggen:
under vilka förhållanden
med vilket syfte

Eleverna kan använda paradigmet som underlag för studium av opinionsbildningsprocessen. Man kan arbeta i två etapper: ett demonstrations- och analysled och ett tillämpningsled. Utöver material ur tidningar, tidskrifter och broschyrer, kan film och annat ljud- och bildmaterial användas.

Vid behandlingen av massmedierna och samhället bör man ta upp till diskussion hur vedertagna värderingar kan styra utformningen av budskap. Dessa värderingar kan vara grundade i den härskande regimens ideologi eller, som i ett pluralistiskt samhälle, i livskraftiga normer för mänskligt beteende hos grupper av befolkningen. Det kan också vara av intresse att sätta sig in i massmediernas etiska regler liksom grundreglerna för reklam. Eleverna kan undersöka och diskutera i vad mån medierna följer sina regler. Man bör också ta upp till diskussion hur en enskild person som känner sig illa behandlad av massmedier kan gå till väga för att få upprättelse.

Tidningsdöd, tidningsstöd, etermonopol, ägarförhållanden m m behandlas för att man skall kunna diskutera massmediernas ställning i samhället.

Arbetsmarknadsfrågor

Förslag till innehåll:

Arbetsmarknaden internationellt och i Sverige
Arbetsmarknadspolitik
Temporära och mer långsiktiga faktorerens inverkan på arbetsmarknaden
Organisationerna på arbetsmarknaden
Arbetsmiljön och arbetets utformning
Problem på arbetsmarknaden.

Kommentar

Eleverna bör komma till insikt om att den svenska arbetsmarknaden inte är isolerad från den internationella. Den internationella arbetsmarknaden kan studeras innan den svenska arbetsmarknadspolitiken behandlas. Det är viktigt att belysa invandrapolitiken både i vårt land och i några andra länder. Med hjälp av aktuell statistik kan eleverna analysera problem på den internationella arbetsmarknaden. De multinationella företagen och de internationella fackliga organisationernas arbete liksom arbetet i FN:s fackorgan ILO kan belysa det ökade samarbetet över gränserna. För att eleverna skall kunna följa debatten om arbetsmarknadspolitiken bör begrepp som arbetsmarknad, arbetskraft, full sysselsättning, produktiv sysselsättning, olika typer av arbetslöshet, undersysselsättning i u-land och i i-land tas upp.

Avtalsförhandlingar och betydelsen av facklig verksamhet penetreras och diskuteras.

Arbetsmarknadspolitikens mål, medel och organisation kan konkretiseras genom att eleverna arbetar med olika fallstudier. Eleverna bör träna sig att se sambandet mellan konjunkturernas växlingar, strukturförändringar och förhållandena på arbetsmarknaden. Man kan därvid studera hur arbetsmarknadspolitikens medel används. Sambandet med socialpolitik och utbildningspolitik bör

också beröras. Föränderligheten på arbetsmarknaden belyses även genom befolkningsstatistiken.

Vid studiet av Arbetsmarknadsfrågor bör eleverna själva ta kontakt med personer och myndigheter som svarar för dessa frågor.

På olika arbetsplatser kan eleverna studera arbetsmiljöer och arbetsprocesser. De bör också genom samtal få möjlighet att höra olika människors syn på arbetsförhållanden och fackliga frågor. Könsdiskriminering och utslagningsmekanismer kan då diskuteras mera konkret. Hit hör också frågan om barnomsorg. Skiftarbete bör behandlas gärna med utgångspunkt i olika typer av tjänstgöringsdiagram. Negativa effekter, t ex fysiologiska och begränsad samvaro under fritiden etc, men även positiva effekter, exempelvis längre sammanhängande fritid, bör komma fram. Företagsekonomiska och samhällsekonomiska orsaker till skiftarbete bör också tas upp. Likaså kan nackdelar för enskilda individer ställas mot samhällets krav på service, t ex ifråga om sjukvård, kommunikationer och säkerhet.

I arbetet med att förbättra arbetsmiljön utgör samverkan och medbestämmande viktiga faktorer. Det är därför betydelsefullt att i undervisningen informera om de möjligheter till påverkan som kan ske genom medinflytande via fackliga organisationer, samrådsgrupper och andra organ för samarbete. Härvid berörs också anpassningsgruppernas funktion liksom den betydelse lagstiftningen om styrelsrepresentation, medbestämmande och anställningstrygghet har.

Utbildningsfrågor

Förslag till innehåll:

Utbildningsfrågorna internationellt sett
Utbildningspolitik i länder med olika samhällssystem
Olika faktorerens betydelse för valet av utbildning och yrke
Yrkesvalsprocessen
Utbildningsfrågornas betydelse i ett snabbt föränderligt samhälle.

Kommentar

Med hjälp av olika källor kan eleverna undersöka analfabetismens utbredning och förändring och dra slutsatser därav. De bör diskutera varför utbildning är en tillgång för individen och landet. Inte enbart utbildningens betydelse för människornas insatser i produktionen bör studeras utan även den betydelse god utbildning har för att människor aktivt skall kunna delta i samhällsarbetet. När målen för den svenska utbildningspolitiken behandlas kan med fördel § 1 i skollagen tas som utgångspunkt och därefter följas av studier och analys av "Mål och riktlinjer" i läroplanerna.

Vuxenutbildningens stora betydelse i dagens samhälle bör beaktas liksom den återkommande utbildningen. Yrkesvalsprocessen som en livslång företeelse bör behandlas. Utbildningspolitiken i

länder med olika samhällssystem studeras. Tyngdpunkten läggs på en jämförelse mellan länderna.

Om eleverna skall få beredskap att planera sin egen utbildning, måste de känna till både utbildningsvägar och vilka faktorer som påverkar val av utbildning och yrke. Material från aktuella offentliga utredningar kan utgöra underlag för analys och diskussion. Olika hinder för ett fritt yrkesval diskuteras, t ex socio-ekonomisk grupptillhörighet och kön. Syokonsulenterna är här liksom i många andra sammanhang en värdefull medhjälpare.

Befolknings- och försörjningsproblem

Förslag till innehåll:

Folkmängdens storlek och fördelning

Befolkningsstruktur

Befolkningsutveckling

Folkomflyttningar – urbanisering

Befolkningsproblem och med dem sammanhängande förhållanden i skilda länder

Naturtillgångarna och försörjningsproblemen*.

Världens livsmedelsförsörjning och dess beroende av ländernas naturförhållanden och jordbrukspolitik

Miljöproblem.

Kommentar

Om eleverna får träna att arbeta med kartan märker de snart hur mycket intressantare ämnet blir och hur många fler infallsvinklar de kan få på förhållanden och problem. Genom att studera samspelet mellan terräng – klimat – vegetation – folktäthet får de klart för sig att de redan vid studiet av folktäthetskartor måste fråga sig: "Varför är det så?" Behovet av att jämföra med andra typer av

kartor väcks därigenom. Man kan också i samband med kartstudierna jämföra med statistik över länders folktäthet och t ex komma fram till att utan folktäthetskarta säger siffrorna mycket litet. Ett sätt att få förståelse för samspelet mellan olika faktorerers inverkan på lokaliseringen är att göra en faktorlista över ett område eller ett land. Man kan då få fram hur olika faktorer påverkat olika delar av landet och hur regioner uppstått. Vid jämförelser mellan olika områden ger modeller stöd för analysen. Att t ex jämföra transportförhållanden eller att jämföra intensivområden med periferiområden i länder med olika geografiska utseenden och lägen är givande. von Thürens kända modell för jordbrukszoner går fortfarande att använda.

Vid behandling av försörjningsproblemen i världen måste jordbrukets naturförutsättningar tas upp. I samband härmed kommer miljöproblemen in, t ex jorderosion, åkermark som bebyggs, försaltning genom konstbevattning m m. Här bör samverkan med naturkunskap ske.

I stället för att gå igenom alla grödor av betydelse för vår försörjning, bör eleverna lära sig en metod att analysera samband mellan odling och förutsättningar och tillämpa den på ett fåtal produkter. I-länder och u-länder jämförs. Exempel på frågor som kan ställas är: Vad produceras? Var och hur produceras det? Vilka konsumerar produktionen? Tillgång och förbrukning av energi blir en logisk fortsättning på resonemanget. Avkastningens beroende av insatt energi – t ex jordbruksmaskiner och konstgödning ger anledning till kartstudier och diskussion om i-lands- och u-landsförhållanden.

Man bör ställa frågor av typen: Räcker naturtillgångarna om alla får västerländsk standard? Denna fråga kan t ex diskuteras från dels en global – nationell aspekt dels från en ekologisk – ekonomisk. För att eleverna skall kunna tillgodogöra sig litteratur på området och analysera kartor och statistiskt material måste terminologin vara klar. Vad menas t ex med geografiskt läge och relativt läge (site and situation) med innovationer, know-how, infrastruktur, centralort, stödområde och region? De viktigaste termerna från demografin bör också behandlas.

* Tas översiktligt i årskurs 1. I denna årskurs fördjupat studium av organisk produktion, i årskurs 2 oorganisk produktion och energikällor.

Årskurs 2

H, S och E

Allmänna synpunkter

Då elever och lärare tillsammans planerar årskurs 2, bör de aktualisera vad som behandlades i årskurs 1, hur det skedde och vilka färdigheter som tränades, då det är viktigt att innehållet i årskurserna stöder varandra. Dessutom bör läraren informera om att vissa problem kommer att få ytterligare belysning i årskurs 3. De färdigheter som tränas i årskurs 1 fortsätter man med i årskurs 2. Målet bör vara att eleverna skall bli allt skickligare i förmågan att analysera. Man kan träna analysförmågan genom att börja med ett fåtal faktorer och sedan successivt öka antalet för att till slut nå en helhetssyn. Arbetsformerna i årskurs 2 kan ännu mer än i årskurs 1 präglas av att elevernas erfarenheter, intressen och kreativitet betraktas som en resurs.

Man bör beakta möjligheten till samverkan med svenska och för E-klasserna dessutom med företagsekonomi. Även med andra ämnen bör man kunna samarbeta t ex med språk för läsning av facktexter.

Näringsliv och resursfördelning

Förslag till innehåll:

Internationella samhällsekonomiska problem

Olika ekonomiska system

Produktionsmöjligheter, samhällsekonomiska behov – fördelningsproblem i olika ekonomiska system

Råvaru- och energiförsörjningen i världen

Aktuella utvecklingstendenser inom världens näringsliv

- olika industriella strukturer och utvecklingstendenser i dem
- olika marknadsstrukturer och nya lokaliseringmönster

Pris- och lönebildning i olika ekonomiska system och i länder på skilda utvecklingsnivåer

Fördelningsinstrument – fördelningseffekter

Kommentar

I detta avsnitt bör man eftersträva att anknyta de ekonomiska mekanismerna till den konkreta verkligheten. Eftersom ordningsföljen i förslaget till innehåll inte får uppfattas som bindande, kan varje klass göra sin egen uppläggningsplan.

Utgångspunkt kan vara aktuella internationella problem som berör några av de stora ekonomiska frågorna: samhällsekonomisk obalans, ojämn välfärdsfördelning, felaktig resursanvändning, försörjningskriser etc. Dessa problem bör inte enbart tjäna som stimulering vid början av läsåret, utan klassen kan anknyta till dem under det fortsatta arbetet. Vid behandlingen av de samhällsekonomiska problemen kan begreppet levnadsstandard analyseras. Människornas levnadsförhållanden i t ex OPEC-länderna och oljekonsumtionsländerna kan föra diskussionen vidare till resursfördelningsproblemen – dels sett ur ett världsperspektiv dels utifrån ländernas särart.

Orsakerna till olikheterna i resursutnyttjandet i länder på skilda utvecklingsnivåer är nära förknippade med de olika ekonomiska systemen. En kretsloppsmodell kan vara en tänkbar utgångspunkt för diskussionen. Efterhand inför man begreppen produktionsmöjligheter, samhällsekonomiska behov, pris- och lönebildning samt fördelningsproblem. Därvid bör man inte enbart ta upp de ekonomiska strukturerna utan även studera hur besluten fattas. Man kan då se tillbaka på befolkningsförhållandena, vilka behandlades i årskurs 1. Tillgången på arbetskraft och arbetskraftens utbildning diskuteras. Kartstudier över jordens industriområden kan belysa lokaliseringspolitik i stater och block med olika ekonomiska system.

Studiet av produktionsfaktorerna ger andra infallsvinklar. Via kartor och statistik skaffar sig eleverna en överblick över världens råvaru- och energiförsörjning. Det torde ge större behållning att arbeta utifrån modeller för t ex sambandet kol – järnmalm – stålverk – marknad än att få en genomgång av all världens energi och alla viktiga råvaror. Eleverna kan specialstudera ett par områden och se på industrins betydelse för människorna. De undersöker områdenas dragningskraft och följderna av den, t ex migrationen. Människornas förhållanden i ett lands periferiområden bör också beaktas. Man kan illustrera det ekonomiska förloppet genom att se vad som händer med människorna i ett stödområde där industrier avvecklas. Vad gör beslutsfattarna? Här kan samspelet på tryckningsgrupper, företagare och politiker tas upp. Frågan kan besvaras olika, beroende på vilket område eleverna är intresserade av. De kan t ex utgå från stora investeringar av typ Luleå-stålverken, Mezzogiorno i Syditalien och Fos-sur-Mer i närheten av Marseille i Frankrike och diskutera varför dessa satsningar planerats, varifrån kapitalet, råvarorna och arbetskraften kommer och vilka som fattar besluten.

På liknande sätt kan begreppet stödområde, modeller för intensiv-periferiområden, tillväxtpol-begreppet och andra geografiska synsätt flätas med de ekonomiska modellerna och skeendena. För att förtydliga de ekonomiska sambanden kan någon form av kretsloppsmodell användas.

Andra industrier med andra förutsättningar och annan spridning – både nationellt och internationellt – kan studeras efter dessa linjer. Exempel är textilindustrin och livsmedelsindustrin. Konkurrensförhållandena tas upp. Den svenska marknaden jämförs med marknaden i folkrika stater som t ex USA och Sovjetunionen. För att visa hur företag med marknadsproblem kan kompensera sig, för man in begreppen fusioner, karteller, truster, monopol, oligopol, multinationella företag samt nya lokaliseringmönster. Beaktas bör också hur olika statliga ingripanden kan påverka marknadsförutsättningarna. Analyser av denna typ får ett helt annat djup om eleverna känner till pristeorin.

Prisbildning i olika ekonomiska system och i länder på skilda utvecklingsnivåer kan konkretiseras genom exempel av nämnda typ. Eleverna kan då se pristeorins betydelse i en marknadsekonomi. Det är också angeläget att studera hur priserna sätts i en planekonomi. Hur påverkar allt detta världsmarknad och resursfördelning? Den frågan bör lärare och elever stanna inför och analysera med hjälp av aktuellt material.

När lönebildningen behandlas kan det ekonomiska kretsloppet aktualiseras för att demonstrera hushållens betydelse för samhällsekonomin. Hur bestäms lönerna i vårt land, i en planekonomi, i ett u-land? Vilken betydelse har lönerna för lokalisering av industrier, för arbetstagarnas rörlighet på arbetsmarknaden? Hur får man arbetskraft till nya industriområden i en planekonomi, t ex till Sibirien? När frågan om lönsens betydelse för industri-lokaliseringar behandlas, kan de multinationella företagens lokalisering av industrier till låglöneländer observeras. Då kan man diskutera den enskildes situation inte enbart i vårt land i samband med nedläggningsproblem och strukturrationaliseringar utan också i de låglöneländer, där nya industrier etableras eller nedläggs. Det kan också framhållas hur synen på dem som arbetar förändras och hur den företagsdemokratiska idén får allt större kraft. Kontakt med arbetsgivare och arbetstagare kan belysa företagsdemokratin. Genom studiebesök på arbetsplatser och samtal med t ex skyddsombud får eleverna inblickar i olika arbetsmiljöer. På så sätt uppnås anknytning med årskurs 1. Studiebesöken kan ge möjligheter att behandla problemen med pris- och lönebildning, lönsamhet, miljöskyddskostnader och medbestämmanderätt.

Fördelningsinstrument och fördelningseffekter kan utgöra sammanfattning och fördjupning. När det gäller vårt land, kan lokaliseringpolitiken stå i blickpunkten tillsammans med statens övriga engagemang i näringslivet och de effekter denna politik får för arbetskraften och hela samhället. Viktigt är att man belyser, att detta också är politiskt kontroversiella frågor. En kretsloppsmodell kan användas som hjälpmedel vid diskussionen. Resonemanget bör vidgas till att behandla resursfördel-

ningen mellan i-länder och u-länder och då gälla världsekonomin och världens ansvar mot den tredje världen inklusive de realpolitiska underlagen och bedömningarna.

Ekonomisk utveckling – ekonomisk tillväxt

Förslag till innehåll:

Mått på ekonomisk utveckling

Samhällsekonomisk balans: innebörd och betydelse

Konjunkturer – konjunkturförändringar

Utvecklingsproblem: tillväxt – kapitalbildning – kreditmarknad

Kommentar

Ekonomisk utveckling – ekonomisk tillväxt kan inledas med att eleverna undersöker hur ekonomisk utveckling mäts i länder med skilda ekonomiska system och på skilda utvecklingsnivåer. Betydelsen av kvalitativa förbättringar inom exempelvis utbildning, hälsovård, arbets- och boendemiljö analyseras liksom den nedslitning av arbetskraft och miljö som kan följa på ökad ekonomisk utveckling. Här kan man diskutera begreppet livskvalitet.

Tillväxtprocesser och olika utvecklingsstrategier studeras. För att kunna jämföra utvecklingen i olika länder måste eleverna också känna till hur man t ex i Öststaterna beräknar sin ekonomiska tillväxt. Eleverna kan analysera statistiskt material från länder med olika ekonomiska system och av olika utvecklingsgrad för att t ex sätta utvecklingstakten i relation till folkmängd och befolkningstillväxt.

De faktorer som påverkar tillväxttakten liksom olika utvecklingshinder behandlas. Behovet av kapital för investeringar, arbetskraftens utbildning och det tekniska kunnandet kan t ex tas upp i samband med lokaliseringmodellerna. Den teknologiska utvecklingens inverkan på sysselsättningen i i-land och u-land studeras.

Det ekonomiska kretsloppet kan användas som bakgrund till begreppet samhällsekonomisk balans. Eleverna kan diskutera vad som händer om det råder obalans mellan det totala utbudet och den totala efterfrågan på varor och tjänster. Diskussionen kan aktualisera en rad samband, som man får anledning att återkomma till, exempelvis arbetslöshet – full sysselsättning – lönehöjningar – stabilt penningvärde – utrikeshandel – konjunkturförändringar – konsumtion respektive produktion av konsumtionsvaror och investeringsvaror – konsumenternas val mellan konsumtion och sparande – sparandets betydelse för investeringar. Förändringar i sysselsättning, produktion och prisnivå, leder in på begreppen hög- och lågkonjunktur, inflation, deflation och stagflation. Dessa problem behandlas både ur svensk och global synvinkel.

Investeringsbetydelse för den ekonomiska tillväxten tas upp. Vad har konsumenternas sparande att göra med investeringar i näringslivet? Hur fungerar den svenska kreditmarknaden? Hur får man kapital till investeringar i andra ekonomiska system? Om eleverna får förslag till frågor av detta slag kan de själva formulera nya frågor som de kan söka svar på för att sedan gemensamt diskutera investeringsbetydelse för den ekonomiska tillväxten.

Internationell ekonomi och världshandel

Förslag till innehåll:

Betalningsbalansen

Orsaker till världshandeln

Struktur och utvecklingstendenser i världshandeln

Internationella betalningssystem

Internationellt ekonomiskt samarbete.

Kommentar

Eleverna kan börja detta avsnitt med att jämföra levnadsnivå i några olika länder med statistiska uppgifter om exporten – exportens storlek, exportens andel av BNP, exportprodukter – och motsvarande uppgifter om importen.

Om man även sätter utrikeshandeln i relation till ländernas folkmängd och yta kan man diskutera deras handelsberoende. Det ekonomiska kretsloppet kan aktualiseras och utvidgas till en betalningsbalans med dess olika poster. Varför har vi internationell handel? Eleverna kan själva diskutera fram flera orsaker. I samband härmed kan några teorier för handel presenteras.

Struktur och utvecklingstendenser i världshandeln kan studeras från utgångspunkten i-länder, u-länder och statshandelsländer. Material från t ex GATT, OECD och FN visar den ojämna resursfördelningen på världsmarknaden. Olika varors andel av export respektive import i ovan nämnda grupper på världsmarknaden ger många infallsvinklar. Eleverna kan undersöka industrivaror, jordbruksprodukter och olja, vilket illustrerar utvecklingstendenserna dels för handeln mellan i-länder, dels mellan i-länder och u-länder, dels för handeln mellan statshandelsländer sinsemellan och mellan dem och de övriga.

Analysen bör utmytna i ett studium av de handelshinder som finns, dels tariffära, dels icke-tariffära, såsom statligt engagemang i den internationella handeln, administrativa åtgärder, standardkrav och kvantitativa restriktioner. Staten som köpare och säljare bör beaktas inte enbart för statshandelsländerna utan även för länder med t ex en växande offentlig sektor eller för u-länder med tendens till statlig utrikeshandel.

Strävanden att undanröja handelshinder bör behandlas. Likaså måste olika ekonomiska blockbildningar tas upp likväl som protektionistiska strävanden.

Världshandelns behov av ett internationellt betalningssystem måste klargöras. Begrepp som växelkurs, konvertibel och icke-konvertibel valuta, devalvering, revalvering, guldmyntfot, fasta och rörliga växelkurser och IMF bör behandlas. De analyseras med hjälp av aktuellt material.

Ekonomisk politik

Förslag till innehåll:

Mål och medel i ekonomisk politik i olika ekonomiska system.

Kommentar

Avsnittet Ekonomisk politik kan utgöra en sammanfattning. Man bör då eftersträva analyser och låta dem gälla inte bara svenska förhållanden. För att undvika alltför teoretiska resonemang måste analyserna förankras i verkligheten. Eleverna diskuterar vilka mål de anser att den ekonomiska politiken bör ha och jämför med olika politiska partiers uppfattningar och den aktuella ekonomiska politiken i några olika länder. Det fortsatta arbetet gäller medlen att uppnå målen. Frågorna kan vara politiskt kontroversiella och studeras med aktuella exempel.

De många möjligheter till konkretiseringar som finns genom att man använder sig av det ekonomiska kretsloppet, budgetpropositionen, nationalbudgeten, försörjningsbalansen och betalningsbalansen bör utnyttjas.

När eleverna arbetar med resursfördelningspolitiska mål kan exempel från Näringsliv och resursfördelning vara till hjälp. Eleverna bör inte stanna enbart inför regionala skillnader i vårt land eller i Europa, utan vidga diskussionen till att gälla hela världen.

Årskurs 3

H, S och E

Allmänna synpunkter

Då elever och lärare tillsammans planerar årskurs 3 bör eleverna uppmärksammas på sambandet med tidigare årskurser. I denna årskurs bör det vara möjligt att mera genomgående lägga upp studierna som problemområden i vilka ämnets olika delar integreras. Eftersom färdighetsträningen har hunnit ganska långt, kan arbetssättet bli mycket varierande. Liksom i tidigare årskurser bör samverkan ske med andra ämnen.

E-linjen. Det lägre timtalet på denna linje bör inte ha till följd att endast fakta inhämtas. När eleverna nått till årskurs 3 bör de vara väl förtrogna med huvudmomentens flexibla ramar och därmed också ha förmågan att inom det tillmätta timtalet planera in probleminriktad verksamhet.

Samhällsplanering

Förslag till innehåll:

Planeringsbegreppet

Planering i ett globalt perspektiv

- hushållning med resurser
- hushållning med miljö
- fördelningsproblem

Planeringsformer

- social samhällsplanering
- ekonomisk samhällsplanering
- fysisk samhällsplanering

Planeringsideologier

- marknadshushållning
- planhushållning
- blandekonomisk hushållning

Urbaniseringsprocessen i världen

Samhällsplanering i Sverige

- i riket – i länet – i kommunen
- beslutsprocessen och den enskilde
- insyn – påverkan – medverkan

Kommentar

Begreppet planering måste definieras från fall till fall utifrån det syfte man har. Ofta sätts felaktigt likhetstecken mellan samhällsplanering och bygghusens utformning i en tätort. Planering sker

inom alla samhällsområden. Vi måste också planera t ex för att resurserna skall räcka och för att miljön skall bevaras och förbättras. Världso rganens prognosarbete samt olika framtidsforskare s bedömningar ligger också inom samhällsplane ringens ram.

I årskurs 1 och 2 har eleverna arbetat med såväl resurs- och fördelningsfrågor som miljöfrågor. Här ges möjlighet att knyta samman de tre årskurserna.

Vid behandlingen av planeringsformerna bör exempel tas både från det globala fältet och från Sverige. Redan i årskurs 1 förekom termerna intensiv- och periferiområden när det gällde Befolknings- och försörjningsproblem och likaså i årskurs 2 under Näringsliv och resursfördelning. Dessa termer är viktiga även vid behandlingen av Samhällsplanering. Ett ytterligare tillfälle ges alltså att få stoff från de tre årskurserna att bilda en enhet. Eftersom den ekonomiska planeringen är under stark utveckling och arbetar med de förutsättningar som ett lands ekonomiska system ger, torde planeringsideologierna kunna exemplifieras genom att eleverna studerar konkreta fall.

Eleverna bör sätta sig in i innebörden av fysisk, ekonomisk och social planering. Planeringen bör uppfattas som en process och eleverna kan genom konkreta exempel iaktta hur de olika planeringsformerna uppfattas som ett resultat av varandra, men samtidigt också se den starka ställning den fysiska planeringen haft.

Det ekologiska synsättet spelar en allt större roll i samhällsdebatten. Eleverna kan med utgångspunkt i årskurs 1 och 2 få fram exempel för att belysa detta synsätt och konflikten med de ekonomiska krafterna. Här kommer bli a förmågan att tolka kartor till praktisk användning.

Urbaniseringsprocessen är en av de stora förändringarna i vår tid. Studiet av den sätter in den egna kommunen i ett större sammanhang. Modeller för migration, storstadsregioner, samspel mellan tätorter samt tillväxtpoler och stödområden kan ge stadga åt analyser av verkliga förhållanden. Exempel på urbaniseringens inflytande sträcker sig från u-landsstädernas växande kåkslum till vårt utnyttjande av åkerjord för bostadsområden.

Beslutsprocessen bör finnas med under hela arbetet med Samhällsplanering. När eleverna analyserar det egna området och den egna kommunen kan de under studiebesök, vid intervjuer och med hjälp av offentliga handlingar lägga större vikt vid beslutsfattandet.

Statsskick, politiskt liv, politiska åskådningar

Förslag till innehåll:

Politiska system – en teoretisk referensram

Politiska systemtyper

- parlamentarism
- presidentstyre
- fascism/nazism
- kommunism

Andra politiska system med ett eller inga partier

Opinionsbildning och politisk kommunikation i olika system

Det svenska politiska systemet – institutioner och funktioner på central, regional och lokal nivå

Demokratibegreppet och de politiska systemen

Kommentar

Det politiska systemets sätt att fungera kan illustreras genom en enkel flödesmodell. På inflödessidan kommer kraven in i det politiska systemet. Om dessa krav når beslutsfattarna och får tillräckligt stöd samt är förenliga med systemets normer blir resultatet beslut och åtgärder på utflödessidan. Kravens innehåll och inriktning påverkas av olika förhållanden inom landet, t ex demografiska, ekonomiska, ideologiska och sociala. De kan också ha sin grund i andra staters agerande och i internationella organisationers arbete. En sådan ansats ger eleverna möjlighet att direkt komma in på frågor om information och medinflytande och kan bilda en övergång till ett närmare studium av de politiska systemen. Om man följer den föreslagna indelningen får de politiska ideologierna en naturlig plats i sammanhanget. Eleverna bör själva tränga in i de olika politiska systemen, konkretisera dem med exempel och göra jämförelser.

Eleverna får en utgångspunkt för arbetet med opinionsbildning i vårt politiska system genom att exempelvis utgå från RF 1974 1 kap 1 § "All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning. . ."

En enkel kommunikationsmodell och dess tillämpning samt träning i analys av informationsflöden sysslade eleverna med i årskurs 1. Massmediernas funktion, villkor och politiska betydelse kan därför komma i förgrunden i årskurs 3. Den enskildes situation liksom organisationernas och de politiska parternas roll bör beaktas.

Vid studiet av det svenska politiska systemet bör eleverna så konkret som möjligt få se hur systemet fungerar och inte i alltför hög grad syssla med den institutionella ramen. På det regionala och lokala planet kan eleverna genom intervjuer, studiebesök och inläsning av offentliga handlingar själva följa frågor av intresse.

I årskurs 1 sysslade eleverna med demokratibegreppet mera konkret och med anknytning till den egna referensramen. I samhällskunskapsstudierna har därefter många tillfällen funnits då eleverna kunnat återuppliva och ur alltfler aspekter mer nyanserat belysa demokratibegreppet och

den demokratiska beslutsprocessen. I årskurs 3 kan demokratibegreppet ytterligare fördjupas och mer teoretiska resonemang föras i samband med att eleverna arbetar med de politiska systemtyperna.

Internationell politik

Förslag till innehåll:

Utrikespolitik – internationell politik, två begrepp

Den utrikespolitiska beslutsprocessen

- mål – drivkrafter – värden
- restriktioner, interna och externa
- medel (strategier), psykologiska, diplomatiska, ekonomiska och militära.

Det internationella politiska systemet

Systemtyper

- maktbalanssystemet
- det polära systemet
- det universella systemet
- det hierarkiska systemet
- aktörer (FN, EG, multinationella företag, katolska kyrkan. . .)
- konflikts- och samarbetstendenser
- konfliktlösning och fredspolitik

Aktuella internationella problem

Kommentar

Eleverna bör diskutera sig fram till hur man kan definiera utrikespolitik och internationell politik genom exempelvis ett studium av den utrikespolitiska processen i ett enskilt land. Utgår man från mål – drivkrafter – värden och restriktioner kan man analysera landet ifråga. Landets politiska system, dess befolkning, näringsliv, religion m m bör finnas som ramfaktorer i analysen. Därigenom kommer återigen årskurserna 1 och 2 att sammanknytas med årskurs 3 till en enhet. När man når fram till *medlen* diskuteras resultatet av beslutsprocessen vilket ger möjlighet att bedöma varför det ena eller det andra medlet har använts. Eleverna bör få träna att analysera olika utrikespolitiska beslut. Man kan börja med ett svenskt exempel och sedan försöka med något eller några aktuella beslut i andra länder.

En genomgång av systemtyper i det internationella politiska systemet bör ske i samverkan med ämnet historia. Samhällskunskapen ägnar sig åt nuläget. Samtliga aktörer i den internationella politiken bör beaktas, dvs såväl de suveräna staterna som olika överstatliga organisationer (FN, Europarådet, EG m fl). Även den betydelse som exempelvis multinationella företag, OPEC, katolska kyrkan kan ha i det internationella politiska systemet bör studeras.

Både konflikt- och samarbetstendenser, konfliktlösning och fredspolitik måste bygga på aktuellt material.

Aktuella samhällsfrågor

Huvudmomentet Aktuella samhällsfrågor ger eleverna möjlighet att tränga in i problemområden, som de själva upplever som speciellt intressanta. Detta kan ske såväl i grupp som individuellt, men också i form av uppgifter gemensamma för en hel klass. Vad som behandlas beror alltså på vilka aktuella samhällsfrågor en klass eller enskilda elever i en klass tillsammans med läraren bestämmer sig för.

Totalförsvaret kan här få en ytterligare fördjupning, likaså folkrörelser och intresseorganisationer. Tidigare har det funnits många möjligheter att föra in datorerna i undervisningen. Nu kan eleverna exempelvis närmare studera lagstiftningen på området. Familjerätt, skatterätt, konsumenträtt etc är ytterligare exempel.

De problemområden som eleverna väljer skall ge dem möjlighet att utnyttja och vidareutveckla förmågan att på egen hand söka fakta i litteratur, tidningar och tidskrifter, i kartor och statistik och/eller genom intervjuer och direkta studier i samhället utanför skolan, att kritiskt granska och värdera information, att sammanställa inhämtade kunskaper och att redovisa resultatet för kamrater och lärare.

En aktuell samhällsfråga är inte detsamma som en flyktig dagsaktualitet. En sådan kan mycket väl vara det som motiverar studiet av ett område som dock i sig bör ha en djupare förankring i det som rör sig i tiden än vad ögonblickets aktualitet ofta har.

Vad som än behandlas under Aktuella samhällsfrågor måste eleverna få arbeta självständigt och probleminriktat. De väcker de frågor de vill ha svar på och de måste få söka sig fram till svaren. Läraren bör i första hand fungera som en handledare, en resurs som finns när eleverna verkligen behöver hjälp.

Regionala översikter

Förslag till innehåll:

- Regionens befolknings- och försörjningsproblem
- Regionens arbetsmarknadsproblem
- Regionens utbildningsproblem
- Opinionsbildningen i regionen
- Näringsliv och resurfördelning i regionen
- Ekonomisk utveckling i regionen
- Regionens roll i den internationella ekonomin och världshandeln
- Regionens politiska system
- Samhällsplanering i regionen
- Regionens roll i den internationella politiken

Kommentar

För att eleverna skall få tillfälle att tillämpa de kunskaper och de färdigheter som de inhämtat under sin gymnasietid bör detta avsnitt läsas i slutet

av årskurs 3. Eleverna väljer själva de geografiska områden de vill arbeta med. Det kan vara en region, ett land eller en grupp länder. Den innehållsförteckning som inleder "Regionala översikter" visar att det är en helhetssyn som eftersträvas. Eleverna bör med hjälp av t ex skolans och kommunens bibliotek kunna skaffa de faktaupplysningar som de anser sig behöva. Tidningar, tidskrifter, information från ambassader, offentligt material, t ex från SIDA, kartor, statistiska uppgifter etc kan komplettera den bild av ett land som böcker ger. Eftersom eleverna i slutet av sin gymnasietid bör vara väl tränade i att själva ställa problem och analysera dem, bör tyngdpunkten i studierna läggas på analys och syntes. Enkla faktauppräkringar skall undvikas. För att täcka områdets situation, bör om möjligt samtliga underrubriker behandlas. En analys av regionens geografiska förutsättningar med hjälp av olika tematiska kartor kan vara en infallsvinkel, en annan kan vara att utgå från den politiska situationen.

Årskurs 3

Ha/He*, N och T

Allmänna synpunkter

På linjerna H (med undantag av Ha/He) S och E läses samhällskunskap i samtliga årskurser. För eleverna på Ha/He, N och T förekommer ämnet endast i årskurserna 1 och 3. Det dessa elever läser i årskurs 3 motsvarar i stort sett det som behandlas i års-

kurserna 2 och 3 på de övriga linjerna. Det totalt lägre timtalet på dessa linjer ställer stora krav på stoffurval och planering för att probleminriktade studier skall kunna genomföras. Huvudmomentens flexibla ramar bör underlätta detta.

Näringsliv, resursfördelning, ekonomisk politik och internationell ekonomi

Förslag till innehåll:

Råvaru- och energiförsörjning i världen

Olika ekonomiska system

Aktuella utvecklingstendenser inom världens näringsliv

- olika industriella strukturer och utvecklingstendenser
- olika marknadsstrukturer och nya lokaliseringsmönster

Miljöproblem

Pris- och lönebildning i olika ekonomiska system och i länder på skilda utvecklingsnivåer

Fördelningsinstrument – fördelningseffekter

Mål och medel i ekonomisk politik i olika ekonomiska system

Statsskick, politiskt liv, politiska åskådningar och internationell politik

Förslag till innehåll:

Politiska systemtyper

- parlamentarism
- presidentstyre
- fascism/nazism
- kommunism

Utrikespolitik – internationell politik, två begrepp

Aktuella internationella politiska problem

Samhällsplanering i Sverige

Förslag till innehåll:

Samhällsplanering i Sverige

- i riket – i länet – i kommunen
- beslutsprocessen och den enskilde
- insyn – påverkan – medverkan

Aktuella samhällsfrågor

Förslag till innehåll, se s 16.

Kommentar till studiegången i årskurs 3 Ha/He, N och T

Studiegången i åk 3 kan med fördel koncentreras till några problemområden i vilka ämnets olika delar integreras och inslag från olika huvudmoment tas upp. Exempel på sådana är:

- Migrationens ekonomiska, politiska och sociala orsaker och följder.
- Stålintustrin i i- och u-land – en jämförande analys
- Demokrati och skendemokrati i länder med olika politiska system

Samhällsplaneringen har i denna kortare kurs koncentrerats till Sverige. På så sätt får eleverna en fördjupning i den svenska beslutsprocessen på olika nivåer samtidigt som de får tillfälle att studera den egna kommunen.

De kommentarer som finns för den större kursen kan ge lärare och elever uppslag vid planeringen av den egna.

* Halv- och helklassisk variant på humanistisk linje

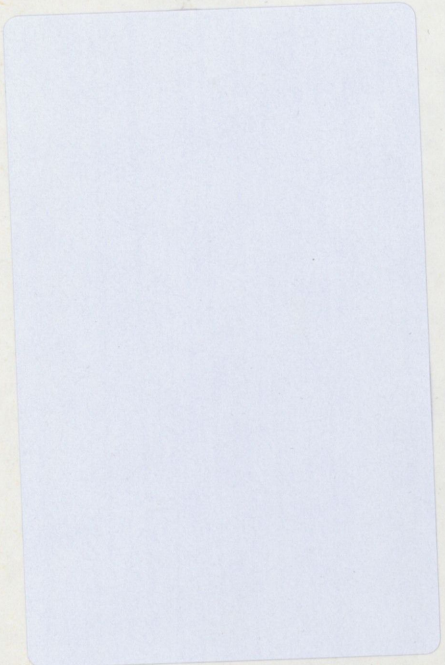

GÖTEBORGS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK
BIBLIOTEKET I MÖLNDAL

REF. BIBLIOTEK
UTL

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

Supplement 38